

A SZÁZADOK 1967. ÉVI 1—2. SZÁMÁRÓL

Ha napjaink történetírása már a historiográfus kutatási területe és nem a ma vitáinak tárgya lesz, akkor a kérdés kutatója az utóbbi tíz év magyar történettudományának fejlődését legjobban talán abból az eszmecseréből ítélni meg, amely a feudális kori magyar történet periodizációjáról, az MTA Történettudományi Intézet rendezésében 1966. március 4-én lezajlott. Nem túlozunk, ha azt mondjuk: minden olyan történész, aki a feudális Magyarországnak problémáinak értője, jelen volt az ülésen, és legtöbbször hozzá is szólt vagy az alappreferátumhoz, vagy önállóan egy-egy korszak problematikájához. A Századok VITA-rovata igen bő terjedelmű kivonatot közöl az alapbeszámolóról. A vita célja a 10 kötetes Magyarország története c. munka periodizációjának kidolgozása, illetve előkészítése volt. Ennek során mérlegre kerültek az eddigi szintézisek; egy-egy korreferátum készült a művészettörténeti, irodalomtörténeti periodizációs problémákról, valamint a francia és szovjet történettudománynak a feudálizmuskori történettel kapcsolatos álláspontjáról. A hozzászólók a gazdaság—társadalom—politika—és hadtörténelem oldaláról közelítették meg az egyes korszakok fő kérdéseit. Külön ki kell emelni, hogy az elhangzottak általánosító jellegét szerfölött megnövelték azok a hozzászólások, amelyek a periodizáció és történeteszemlélet, történetfelfogás összefüggésére, szoros kapcsolódásukra hívták fel a figyelmet. A beszámoló előkészítőjét dicséret illeti azért is, mert nem ragaszkodott a korreferátumok menetének követéséhez, hanem kronológiai rendben tagolta és egymás mellé illesztette a különböző hozzászólások egy adott korra, időszakra vonatkozó mondanivalóját.

A szám egyetlen feudális kori tanulmányát *Káldy-Nagy Gyula* írta (Adatok a levantei kereskedelem XVII. század eleji történetéhez). Igyekszik árnyalni, illetve módosítani azt a középkori történetekben már közismert tételeket, hogy a nagy földrajzi felfedezések a XV. század utolsó éveitől kezdve eltérítették az európai kereskedelmet addigi irányától, azaz teljesen tönkretette a levantei kereskedelmet. A fiatal kutató a szultáni szeráj levéltárából előkerült — s eddig olvasási nehézségek miatt fel nem használt — aleppói kereskedelmi naplók alapján bizonyítja, hogy noha a holland hajózás már mind jobban visszaszorult, a francia kereskedelmi hajók pedig sokkal inkább érintették a XVII. század első felében a levantei kereskedelem központját, Aleppót, mégis az 1620-as években még határozott forgalomnövekedésről tanúskodnak a kikötő vámnaplói.

Az Osztrák—Magyar Monarchia történetét három tanulmány tárgyalja. *Diószegi István*: Kálnoky, Andrassy és a bolgár válság 1885—87-ben c. rövid közleménye azt vizsgálja egy konkrét példa alapján, hogy a Monarchia külpolitikájának és nemzetiségi politikájának — mint a belpolitika egy részének —, milyen együttmozgatóit lehet kitapintani a XIX. század 80-as éveiben.

Bemutatja az 1887-es politikai válság kusza szálait, elemzi a konzervatív külpolitikai koncepcióhoz visszatérő Kálnoky politikáját, s levonja a következtetést: a bolgár válság — a San Stefano-i békeben szétszakított ország újraegyesítése — már megmutatta az osztrák—magyar külpolitika rövidlátását, és ez majd csak akkor jár számára végzetes következményekkel, amikor a világháború megkezdésekor Szerbia

mögött ott találja Oroszországot. Az 1907. évi osztrák—magyar kiegyezésről *T. M. Iszlamo*v, a hazai történészek körében is jól ismert fiatal szovjet kutató ír. Az eddig ismert magyar levéltári anyagon, korabeli ismert politikuskok visszaemlékezésein túl felhasználja az Oroszország Külpolitikai Archívumában található bécsi és budapesti orosz követi jelentéseket, amelyek a tárgyalások hangulatát és az általános politikai helyzetet színesen mutatják be. A 10 évenként újból megkötendő gazdasági kiegyezések felszínre hozták azokat az ellentéteket, amelyek a két részállam uralkodó osztályai és vezető körei között fennállottak. Az 1907. évi tárgyalásoknál Ausztria méltánytalannak találta a közös ügyekben való megterhelés arányát (65,8:34,2), Magyarország pedig a vámtarifák módosítását, s a magyar vámtarifák megszüntetésében nagyobb önállóságot akart elérni. Ez utóbbi azért is volt lényeges kérdés, mert osztrák oldalról a mind nagyobb politikai súlyhoz jutó „Gesamtmonarchie” hívei (Ferenc Ferdinánd trónörökös köre csoportosulva) a vámszerződés szorosságából nemhogy engedni nem akartak, hanem a 10 év helyett a 20 évenkénti megújítás periódusát ajánlották. Az 1906 őszén megindult tárgyalásoknál a felek kezét legjobban a vezető hazai pártok belpolitikai koncepciója kötötte. Magyarországon a koalíciós kormány többségét alkotó Függetlenségi Párt követelte a hadseregben az önálló vezénlyelést, osztrák oldalról a trónörökös köre igyekezett mindent elkövetni, hogy tárgyaló partnerüknek semmi „engedményt” ne tegyen az osztrák kormány. A megszakadó tárgyalások végül is eredménnyel jártak, hiszen — mint a szerző megállapítja — mind a magyar uralkodó osztályoknak (elsősorban az agrárius köröknek), mind az osztrák burzsoáziának fontos érdekeltiségei voltak a szomszédos területeken. Amikor aztán a magyar kormány az ún. alkotmánybiztosítékok kérdését helyezte előtérbe, a császár — a trónörökös minden mesterkedése ellenére — hozzájárult a kiegyezés szentesítéséhez. Az első világháborúban a központi hatalmak szövetségi rendszerének viszonyait boncolja *Gonda Imre* tanulmánya. (A hadi- és békecélok a Monarchia háborús politikájában.) A központi hadi- és békecélok körül a viták már — a Monarchián belül is — Szerbia esetleges bekebelezé-

sének terve körül kialakultak. Lényeges nézeteltérések voltak azonban Németország és a Monarchia között is mégpedig a hadicélok meghatározásában, a háborús célok nyilvánossághozatalának és a hadicélokak a többi szövetségessel való egyeztetése kérdésében. A két fél követeléseit igen nehezen lehetett volna összhangba hozni, hiszen mindkét országban, de különösen Németországban jelentős volt azok száma, akik irreális célkitűzéseikhez igen mereven ragaszkodtak. Ez ítélte tulajdonképpen kudarcra az 1916 decemberi „békeakció”-t is. A szerző ismerteti azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a Monarchia külügyminiszterei — mindenekelőtt 1916 után gróf Czernin — tettek egyrészt az antanttal kötendő béke előkészítésére, másrészt a szövetséges Németországra irányában, amelyet arról akartak meggyőzni, hogy a Monarchia teljes csődben van. Ez úton is közelebb akartak jutni tehermentesítésükhöz, és békekísérleteik megértetéséhez. A tanulmány összefoglalóan megállapítja, hogy noha a Monarchia egy annexióellenes minisztertanácsi határozattal ment a háborúba, céljai között — nem kis részben német hatásra — 1916—1917-re ott szerepeltek az egyes szomszédos területek felosztásai is. A célok egyeztetése már azért sem történhetett meg, mert közben a német—osztrák—magyar viszony megromlott. A Monarchia e vonalon is haladt a felbomlás útján előre. *Szekeres József* az 1940. évi általános bányászsztrájk történetéről ír. A sztrájk, mint ismeretes az ellenforradalmi rendszer történetének egyik — méreteiben és hatásában egyaránt legnagyobb — munkásmegmozdulása volt. Történetírásunk eddig mégis feldolgozatlanul hagyta történetét, amelyben a szerző szerint elsősorban az játszott szerepet, hogy a sztrájkban — különösen irányításában — nem kis részük volt a nyilaskereszteseknek. A szerző bebizonyítja, hogy a sztrájk nem egy nyilas-fasiszta akció volt, hanem bonyolultságával, ellentmondásosságával is a bányamunkásság helyzetének javításáért folyt. Mind szerkezeti felépítésével, mind forrásanyagának csoportosításával arra törekszik *Szekeres*, hogy szétválassza, különbséget tegyen a bányamunkásság katonai alávetése, nyomora miatt kiérlelődő sztrájkmozgalom és a nyilas puccskísérletek között. A kormány szociálpolitikáját, a bánya-

